

"Låt staten betala sänkt arbetstid för föräldrar"

Forskare: Den borgerliga alliansens vårdnadsbidrag får negativa konsekvenser för barnfamiljer. Föräldrar måste ges möjlighet att sänka sin arbetstid. Det ökar jämställdheten och ger ett bättre familjeliv. Arbetsgivare, fack och anställda borde agera gemensamt. Erbjud mammor och pappor sänkt arbetstid med fem timmar per vecka, skriver svenska och utländska forskare.

Nästan alla föräldrar som arbetar 40-timmarsveckor upplever att vardagen präglas av stress och brist på tid för de nära relationerna. Det är därför lätt att förstå att det finns en politisk jordmån för förslag som sägs underlätta för föräldrar som vill lägga sina yrkesambitioner på hyllan under några år för att i stället ge sina barn en lugn start i livet. Det gängse namnet på sådana system är vårdnadsbidrag. Kristdemokraterna har länge drivit denna fråga och numera har alla partierna i alliansen liknande förslag. I en färsk Sifundersökning ansåg 64 procent att staten ska göra det ekonomiskt möjligt för föräldrar att vara hemma med barnen tills de fyller fyra år.

Vi är ett antal svenska och utländska forskare som vill peka på de allvarliga negativa konsekvenserna av vårdnadsbidrag, och samtidigt lägga fram ett förslag som både minskar barnfamiljers tidspress och ökar jämställdheten. I Finland och Norge, där vårdnadsbidrag finns, är över 95 procent av dem som utnyttjar bidraget kvinnor. Därmed återgår man till gamla tiders könsroller där kvinnor ansvarar för barn och hem och män tjänar pengar. Detta får långsiktigt negativa konsekvenser både ekonomiskt och yrkesmässigt för kvinnorna, men även för samhället i stort. I Finland är de som tar ut vårdnadsbidraget, under mer än några få månader, ofta unga kvinnor som dessutom ofta är lågutbildade och utan fast jobb. Efter tiden med vårdnadsbidrag riskerar de att få ännu svårare att finna ett jobb som de är nöjda med. Risker för att de ska hamna i ett långvarigt bidragsberoende ökar.

Ytterligare en nackdel är att barnen och pappan får mindre tid tillsammans när han ges hela försörjningsansvaret och därmed sannolikt kommer att förvärvsarbeta ännu mer. När mamman inte är hemifrån för att förvärvsarbeta får pappan också mindre av egen tid med barnet som är så viktig för en nära relation. Vårdnadsbidraget förvärrar alltså även dagens "mansfälla" där fäder utestängs från nära relationer till sina barn. Men det viktigaste är givetvis att dessa kvinno- och mansfallor riskerar att i längden gå ut över barnen eftersom deras välbefinnande är starkt beroende av att föräldrarna mår bra. Sannolikt innebär vårdnadsbidraget också att en del av de barn som allra mest behöver förskolan inte skulle gå där, till exempel barn till föräldrar som inte talar svenska.

Det allvarliga problemet med barnfamiljers tidspressade situation kan alltså inte lösas på ett förtjänstfullt sätt genom vårdnadsbidrag. Det är i stället vår övertygelse att lösningen måste handla om hur arbetslivet kan göras mer familjevänligt. Dagens arbetsliv har utformats på basis av en situation där den anställde hade full markservice hemma, det vill säga att någon annan tog hand om barn och hushållsarbete. Trots att detta inte längre gäller så har prestationskraven i arbetslivet inte sänkts - snarare tvärtom. Flexibilitet är modeordet för dagen men förhoppningen att flexitid och möjligheter att arbeta hemifrån skulle underlätta för föräldrarna har inte infriats. Flexitid riskerar exempelvis snarare att skapa otydligare gränser mellan arbete och privatliv. Forskning visar att flexibla arbetstider inte kan kompensera för de negativa effekterna av långa arbetstider.

Vi anser att det som behövs är ett föräldraspår i arbetslivet - det vill säga ett sätt att delta i arbetslivet som är förenligt med ett fungerande familjeliv. Det är orimligt att som i dag förvänta samma beteende från småbarnsföräldrar som från personer utan barn. För att ett föräldraspår ska etableras krävs förändrade normer och agerande hos arbetsgivare, fack och anställda. För att bidra till förverkligandet av ett föräldraspår föreslår vi en politisk reform där varje mamma och pappa erbjuds möjlighet att sänka sin arbetstid med fem timmar per vecka med tillräcklig kompensation för lönebortfallet från staten.

Småbarnsmammors arbetstid har ökat kraftigt under de senaste decennierna. Det har inneburit ett viktigt steg för ökad jämställdhet. Samtidigt skapar föräldrarnas långa sammanlagda arbetstid en problematisk situation. Forskning visar att en fjärdedel av alla heltidsarbetande föräldrar har en total arbetstid på över 80 timmar per vecka (inklusive hemarbete och vård av barn). Detta är en nivå som ger förhöjd risk för stressrelaterade hälsoproblem. Även om många andra också är tidspressade så är föräldrar den grupp som

har det klart tuffast.

Missnöjet med dagens långa arbetstider är så starkt att en tredjedel av alla mammor och pappor som arbetar 40-timmarsveckor uppger att de skulle vilja ha kortare arbetstid även om lönen minskar i motsvarande grad. Att föräldrar med barn under åtta år inte förverkligar detta önskemål, trots att de har laglig rätt till det, visar att 40-timmarsnormen är extremt rigid. En frivillig arbetstidsförkortning för föräldrar, med viss lönekompensation, skulle kunna bidra till förbättrad hälsa och bättre fungerande familjer.

I slutskedet av utarbetandet av denna artikel så lanserade miljöpartiet en modell som har vissa likheter med vårt förslag. Miljöpartiets förslag har kritiserats för att vara en kvinnofälla genom att det bara skulle anammas av kvinnor. Kritikerna glömmar dock att det finns en växande grupp män som förmår att omfatta både en yrkesidentitet och ett verkligt aktivt föräldraskap i sin maskulinitet. Vi tror att en del av de män som har varit föräldralediga skulle vilja sänka sin arbetstid för att få en fortsatt nära vardaglig relation med barnen. Vårt förslag är, till skillnad från miljöpartiets, utformat för att attrahera så många pappor som möjligt.

Vårt förslag med en så pass kort arbetstidsförkortning som fem timmar per vecka har flera fördelar. En fördel är att den förälder som har ett vanligt 40-timmarsjobb normalt kan ha kvar samma arbete. Det som krävs är att den anställde och chefen gemensamt går igenom hur arbetet kan omorganiseras (här skapas också ett tillfälle till rationalisering). En annan fördel med en kort arbetstidsförkortning är att båda föräldrarna behöver utnyttja möjligheten för att det ska bli en påtagligt minskad belastning för familjen.

Om förslaget genomförs tror vi att många moderna par skulle ta ett gemensamt beslut om att båda ska bidra till att få vardagen att fungera. För att locka än fler att göra detta föreslår vi en kraftig jämställdhetsbonus. Vårt förslag är att om en förälder utnyttjar arbetstidsförkortningen så ges en ersättning från staten motsvarande 30 procent av inkomstbortfallet. Jämställdhetsbonusen skulle kunna vara att om båda förkortar sin arbetstid så skulle ersättningen till den som tjänar mest vara hela 90 procent. Detta skulle eliminera ekonomiska argument för att bara mamman förkortar arbetstiden.

Precis på samma sätt som pappamånaderna har ökat acceptansen för mäns föräldraledighet så tror vi att vårt förslag skulle öka acceptansen på arbetsplatserna för att pappor anpassar arbetet efter familjens behov. Vårt förslag är alltså ingen kvinnofälla utan skulle tvärtom kunna skapa det föräldraspår i arbetslivet som är så viktigt för ökad jämställdhet.

Med ovanstående ersättningsnivåer skulle den frivilliga arbetstidsförkortningen innebära en total inkomstsänkning med knappt fem procent - och detta oavsett om en eller två föräldrar utnyttjar möjligheten. Fem procent är en nivå som de allra flesta familjer med två 40-timmarslöner skulle klara med lite planering (för att ge föräldrar med ensam vårdnad bra villkor skulle ersättningen till dem kunna vara 100 procent). Vi tror att vårt förslag, till skillnad från vårdnadsbidraget, skulle vara attraktivt för många föräldrar.

Om reformen endast skulle gälla för mammor och pappor med barn under fyra år så skulle statens bruttokostnad enligt våra preliminära beräkningar "bara" motsvara ungefär en femtedel av vad föräldraförsäkringen kostar i dag. Genom att förslaget erbjuder föräldrar ett mer hälsosamt sätt att delta i arbetslivet kan det, till skillnad mot vårdnadsbidraget som lockar människor bort från arbetslivet, ses som ett försvar av den svenska "arbetslinjen" med möjliga samhällsekonomiska vinster. Förslaget skulle också bidra till att både luckra upp dagens rigida könsrollsmönster och 40-timmarsnormen - detta skulle innebära en reellt ökad valfrihet. Men ytterst handlar det naturligtvis om politiska prioriteringar och om vilket samhälle vi vill skapa.

JÖRGEN LARSSON, Civilekonom, doktorand i sociologi, Göteborgs universitet,
KAREN ALBERTSEN, Seniorforskare, psykolog, Arbejdsmiljøinstituttet, Danmark,
ULLA BJÖRNBERG, Professor, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet,
ANNA HEDENUS, Doktorand sociologi, Göteborgs universitet,
ARLIE RUSSEL HOCHSCHILD, Professor of Sociology, University of California, Berkeley, USA,
KARI ANNE HOLTE, Seniorforskare, IRIS, Norge,
JOHANNA LAMMI-TASKULA, Specialforskare, Stakes, Finland,
ULF LUNDBERG, Professor i humanbiologisk psykologi, psykologiska institutionen och CHESSE, Stockholms universitet,
CHRIS MATHIEU, Ass Professor, Copenhagen Business School,
HELENA OLOFSDOTTER STENSÖTA, Forskare, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet,
CHRISTER SANNE, Docent, samhällsforskare

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt.